

Secció oberta

La descripció de l'objecte d'estudi a la recerca
sobre comunicació local a Catalunya (1978-2002):
aportacions i limitacions¹

per Josep Àngel Guimerà i Orts²

1. Aquest text està basat en la recerca duta a terme per l'autor per al seu treball de recerca de doctorat: Josep Àngel GUIMERÀ I ORTS (2002), *Elements teòrics i metodològics per a l'anàlisi de l'estructura i les polítiques de comunicació local a Catalunya (1978-2001)*, Bellaterra, Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Treball de recerca del doctorat. El treball va ser dirigit per la professora Maria Corominas i es va defensar el 16 de setembre de 2002.

2. L'autor vol agrair a la professora Maria Corominas els comentaris, sempre encertats i impagables, fets en el procés d'elaboració del treball de recerca i d'aquest mateix text. També vol agrair a Marta Civil l'impuls i el suport donats per produir aquest text, tal com també ho va fer al llarg del treball de recerca del doctorat.

Introducció: la recerca sobre comunicació local a Catalunya, 1978-2002

Des del naixement de la recerca contemporània sobre comunicació a Catalunya a finals de la dècada dels setanta, la comunicació local i els mitjans que la conformen han estat un fenomen que ha cridat fortament l'atenció dels investigadors del Principat. De fet, els mitjans locals van ser identificats ben aviat com un dels trets definitoris del sistema comunicatiu català (Corominas, 1997; Jones, 1998; Corbella, 2002). La importància donada a la comunicació local i l'interès que hi van mostrar els investigadors ha fet que, al cap de vint-i-cinc anys, s'acumuli una gran quantitat d'aproximacions, sobretot dels anys vuitanta, que han contribuït a generar una tradició de recerca centrada específicament en l'estudi de la comunicació local a Catalunya (Corominas, 1997; Jones, 1998 i 2002).

Tal com vàrem intentar posar de manifest al treball de recerca del doctorat, l'existència d'aquesta línia d'investigació ha acabat generant un volum notable de coneixement sobre la comunicació local al Principat (Guimerà, 2002). D'una banda, existeixen un nombre elevat d'obres que s'han centrat en la descripció de la comunicació local a Catalunya i els mitjans que la conformen. D'altra banda, i aprofitant la tasca duta a terme en la descripció del fenomen, es van desenvolupar diversos intents de teorització i conceptualització, amb la intenció de crear eines per interpretar l'experiència.³

En aquest text volem aportar una visió de conjunt dels intents de delimitació i descripció de l'objecte d'estudi i quin impacte, tant positiu com negatiu, han tingut sobre el coneixement de l'objecte d'estudi.

La descripció de l'objecte d'estudi: les aportacions

Tot i el marcat perfil dinàmic, canviant i inestable de la comunicació local catalana (Corominas i Moragas, 2000 i 2003), la recerca específica sobre comunicació local ha mostrat una gran capacitat descriptiva i ha estat en condicions d'identificar, al llarg de tot el període, els diferents mitjans que configuren l'objecte d'estudi.

Així, a inicis dels anys vuitanta es va identificar clarament l'existència de la premsa local i comarcal (Guillamet, 1983), dels butlletins municipals (Huertas Claveria, 1981 i 1982; Busquet, 1982), de les ràdios municipals (Castelló Rovira, 1979; Esteve, 1982; Berrio i Saperas, 1983) i, en menor mesura, les ràdios lliures (Prado, 1980). En aquesta primera època va tenir una gran importància la participació de les administracions públiques. Així, en el període 1981-1983 s'han detectat no menys d'on-

3. Per a més informació sobre els esforços de conceptualització, vegeu Guimerà (2001 i 2002).

ze censos i llistats sobre mitjans locals (premsa comarcal, butlletins municipals i ràdios municipals) impulsats per la Diputació de Barcelona o la Generalitat de Catalunya amb la finalitat de sistematitzar el coneixement sobre una experiència en plena eclosió (Guimerà, 2002: 35-40). De fet, aquest tipus d'aportacions es consideren una mena de *prerecerca* que estableix la possibilitat de posar en funcionament les primeres reflexions i aproximacions teòriques i de tall interpretatiu a l'objecte d'estudi (Corominas, 1997: 128). En els anys següents, aquestes aportacions des de l'administració pública van anar desapareixent progressivament per fer-ho totalment als anys noranta, fet que va privar la recerca d'una eina força útil (Corominas, 1997: 128).

Posteriorment, tal com avançaven els anys vuitanta i evolucionava el sistema comunicatiu local, es va detectar el naixement de la televisió (Prado, 1985a; Universitat Autònoma de Barcelona, 1985; Moragas i Corominas, 1988), de manera que l'objecte d'estudi s'ampliava a tres mitjans: premsa, ràdio i televisió. Finalment, les darreries dels anys noranta han ofert una doble mostra de capacitat d'identificació dels canvis en l'objecte d'estudi. D'una banda, els investigadors han detectat el sorgiment d'iniciatives locals a Internet (Corominas i Moragas, 2000 i 2003; Moragas, Domingo i López, 2002). De l'altra, també s'ha posat de manifest la irrupció de nous agents dins de la comunicació local a Catalunya, com ara grups de comunicació espanyols i catalans, i també el sorgiment de grups multimèdia locals o de processos de concentració de la propietat dels mitjans (Corominas i Moragas, 2000 i 2003).

A més de saber detectar els diferents elements que conformen l'objecte d'estudi, la recerca també ha tingut una gran capacitat per identificar les múltiples dimensions que intervenen en el naixement, funcionament i evolució dels mitjans locals. Com en el cas anterior, aquesta capacitat també es va mostrar els primers anys vuitanta, tot just en el moment d'eclosió del fenomen estudiat i de naixement de la recerca. Ja sigui en el camp de la premsa (Guillamet, 1983), de la ràdio (Berrio i Saperas, 1983; Martí, 1982) o del conjunt dels mitjans del moment (Universitat Autònoma de Barcelona, 1985), es va saber veure quines eren les dimensions que donaven forma a una realitat complexa i molt dinàmica. Posteriorment, són diverses les obres que apliquen aquestes dimensions en diversos mitjans, especialment la televisió (Prado i Moragas, 1991 i 2002), però també la ràdio (Corominas, Díez i Bergés, 1998).

A mode de síntesi, les dimensions que ha anat identificant la recerca específica sobre comunicació local com a elements que intervenen en els mitjans locals són no menys d'una dotzena:

- Dimensió estructural: inclou la quantitat de mitjans existents, la identificació de tipologies i la distribució territorial.
- Dimensió organitzativa i de funcionament: considera els models

d'organització interna dels mitjans i quin és el seu funcionament. S'hi inclou la producció i difusió de continguts

– Dimensió lingüística: un aspecte que s'ha considerat clau i en el qual es tracten les llengües utilitzades, amb especial interès per la presència del català i el paper dels mitjans en la recuperació i normalització lingüística i cultural.

– Dimensió social: un altre aspecte considerat clau i en el qual es contempla la relació entre els mitjans locals i la comunitat de referència, especialment en la posada en funcionament de les iniciatives.

– Dimensió jurídica i legal: especialment tractada en ràdio municipal i televisió local pels llargs períodes d'il·legalitat i indefinició jurídica de tots dos mitjans, també s'ha considerat una dimensió bàsica per entendre l'evolució de l'objecte d'estudi.

– Dimensió de consum: element especialment considerat a la premsa; als mitjans audiovisuals, les restriccions per conèixer-ne les audiències n'han limitat la importància.

– Dimensió associativa i de coordinació: analitza les relacions entre els mitjans locals i les diverses formes que aquestes prenen.

– Dimensió de política comunicativa: té en compte l'existència o absència de polítiques comunicatives i el seu impacte en la configuració de la comunicació local. Aquesta dimensió és tractada sobretot en relació amb la jurídica i legal.

– Dimensió econòmica: estudia les vies de finançament i les polítiques de despeses dels mitjans locals.

– Dimensió de continguts: es refereix a allò que difonen els mitjans, el seu origen i la seva tipologia.

– Dimensió tecnològica: centrada en els recursos tècnics de què disposen els mitjans (sobretot els audiovisuals) per produir i emetre. A inici de l'any 2000 està adquirint especial importància, arran de la implantació de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), el sorgiment de noves xarxes de distribució (Televisió Digital Terrestre i fibra òptica) i el procés de convergència tecnològica entre mitjans.

– Dimensió industrial i de mercat: una de les últimes dimensions considerades, atén a la importància que als primers anys del 2000 adquireixen els mitjans locals dins del desenvolupament de les indústries de la comunicació a Catalunya.

La importància donada a cada dimensió dins els estudis ha variat al llarg de tot el període, tant en funció dels canvis en l'objecte d'estudi, del mitjà o mitjans considerats com de la perspectiva adoptada per les diferents aproximacions. Així, mentre que dimensions com la lingüística, l'econòmica, la de continguts o la juridicolegal han estat presents en pràcticament

totes les recerques,⁴ la dimensió social predominava sobretot als anys vuitanta (Esteve, 1982; Moragas, Prado i Mateo, 1983; Universitat Autònoma de Barcelona, 1985; Prado, 1985a i 1985b; Moragas, 1988), i la industrial i de mercat han aparegut amb força a principi de l'any 2000 (Bonet, 2001; Corominas i Moragas, 2000 i 2003; Prado i Moragas, 2002).

La combinació de la identificació dels elements que conformen la comunicació local i la capacitat per detectar les múltiples dimensions que intervenen en la configuració d'un fenomen tan complex, van permetre que la recerca sobre comunicació local es trobés ben aviat en condicions d'elaborar tipologies i també identificar models dins de l'objecte d'estudi. Les tipologies i models els podem trobar explicats en el camp de la premsa (Guillamet, 1983 i 1987), la ràdio (Berrio i Saperas, 1983; Corominas, Díez i Bergés, 1998), la televisió (Prado, 1985a; Prado i Moragas, 1991 i 2002) i Internet (Corominas i Moragas, 2000 i 2003; Moragas, Domingo i López, 2002).

Les mancances i limitacions

Malgrat les aportacions que hem ressenyat a l'apartat anterior, la descripció de l'objecte d'estudi per part de la recerca específica sobre comunicació local a Catalunya també presenta limitacions i mancances.

En primer lloc, tot i la importància donada a l'objecte d'estudi i el gran interès que va despertar entre els investigadors, la recerca mostra buits notables que afecten la descripció de la comunicació local al llarg del temps. Així, si als anys vuitanta es van dur a terme la immensa majoria de les aproximacions fetes a l'objecte d'estudi entre 1978 i 2002, el 1993 s'obre un període que dura fins a l'any 1999 i en el qual tot just es detecten dos estudis centrats específicament en la comunicació local i en concret en la ràdio (Corominas, Díez i Bergés, 1998; Barbeito i Crespo, 1998).

En segon lloc, la gravetat d'aquests buits augmenta si es té en consideració que, justament en el moment en què decau la recerca, es produeixen alguns canvis de notable importància en l'objecte d'estudi. Així, en el camp de la premsa els grans diaris comarcals comencen a prendre les posicions que els convertiran en líders als seus respectius territoris (Rabadan, 2002; Corominas i Moragas, 2003). Així mateix, en el camp de la ràdio, l'aportació de Corominas, Díez i Bergés (1998) és l'única recerca que ressenya uns dels canvis més importants en el camp de les emissores municipals a Catalunya: el naixement de COM Ràdio. Aquest fet també es reproduïx en el camp de la televisió, ja que en els noranta es comença a abandonar el model comunitari d'emissora per donar pas

4. Vegeu, a tall d'exemple: Guillamet (1983), Berrio i Saperas (1983), Moragas i Corominas (1988), Prado i Moragas (1991 i 2002), Bonet (2001) o Corominas i Moragas (2000 i 2003).

a televisions professionalitzades (Corominas i Llinés, 1992; Corominas i Moragas, 2000 i 2003).

En tercer lloc, cal posar de manifest que els estudis sobre comunicació local no han prestat igual atenció als diferents mitjans al llarg del temps. Així, mentre la televisió no apareix als estudis fins al 1985 (Prado, 1985a; Universitat Autònoma de Barcelona, 1985) quan ja feia quatre anys que existia, comença a acaparar bona part de les atencions a finals dels anys vuitanta (Prado i Moragas, 1991; Costa, Pérez Tornero i Martínez Abadia, 1992) i en torna a tenir a partir del 2000, en plena recuperació dels estudis (Prado i Moragas, 2002).

Pel que fa a la ràdio, es pot considerar que és el mitjà que ha tingut un seguiment més continuat. De fet, va tenir un notable protagonisme als inicis de la recerca sobre comunicació local i tots els anys vuitanta (Martí, 1982; Berrio i Saperas, 1983; Universitat Autònoma de Barcelona, 1985; Farré, Escartín i Casado, 1986). Així mateix, ja hem indicat que va ser l'únic mitjà de comunicació local al qual es van fer aproximacions en el període 1993-1999, amb el fet destacable d'haver estat objecte d'un llibre blanc⁵ (Corominas, Díez i Bergés, 1999). Finalment, Internet s'ha beneficiat de la recuperació que la recerca presenta als primers anys del 2000, i s'ha pogut inventariar el seu naixement i primer desenvolupament pràcticament en temps real (Corominas i Moragas, 2000 i 2003; Moragas, Domingo i López, 2002).

A aquestes limitacions cal sumar-n'hi dues més que van afectar de manera especial una dimensió clau de l'objecte d'estudi: l'estructural. D'una banda, la combinació de la desaparició a mitjans dels anys vuitanta dels censos i llistats de mitjans locals promoguts per les administracions públiques i el buit en la recerca a la segona meitat dels anys noranta, ha provocat l'absència de sèries històriques sobre els mitjans existents a Catalunya. Aquest fet dificulta l'anàlisi de l'evolució de l'objecte d'estudi perquè no es disposa de coneixement acumulat que permeti la identificació i interpretació de tendències. El problema el posen de manifest explícitament investigacions en el camp de la premsa (Rabadan, 2000) i també de la ràdio (Corominas, Díez i Bergés, 1998).

D'altra banda, la desaparició dels llistats elaborats per les administracions catalanes va generar, sobretot als anys noranta, una tendència en els investigadors a crear els seus propis llistats, ja que no es comptava amb censos fiables o reconeguts pel col·lectiu investigador (Corominas i Moragas, 2000 i 2003; Prado i Moragas, 2002). El problema que es genera és, aleshores, de tipus diacrònic, ja que recerques sobre un mateix mitjà en un mateix període poden donar dades i xifres diferents sobre el

5. Sobre aquest llibre blanc cal fer notar que, tot i que la recerca es va finalitzar, mai es va arribar a publicar. Sí que es va publicar un article elaborat a partir d'aquesta recerca i signat per les mateixes autores (vegeu Corominas, Díez i Bergés, 1998).

nombre i les característiques dels mitjans locals. Així mateix, la interpretació que es pugui fer del fenomen variarà en funció de la precisió i eficàcia en l'elaboració del llistat.

Conclusions

La recerca sobre comunicació local ha mostrat des del seu naixement una gran capacitat per descriure el seu objecte d'estudi. De fet, gràcies a aquesta capacitat actualment comptem amb un conjunt d'aproximacions que ens permeten conèixer aquest fenomen comunicatiu pràcticament des del mateix moment en què les primeres iniciatives es van posar en funcionament a finals dels anys setanta, així com el seu primer desenvolupament al llarg dels vuitanta. Per tant, podem saber quines dimensions van intervenir en aquest naixement, quins protagonistes el van fer possible i, fins i tot, quins són els primers models que van prendre forma i quines tipologies de mitjans es van donar en un moment d'eclosió d'iniciatives.

A inicis del 2000 sembla que s'està donant una situació semblant a la dels anys vuitanta, ja que l'aparició de diverses iniciatives en el camp de la recerca ha permès detectar el sorgiment de les primeres experiències locals a Internet o els primers passos de nous actors dins del sector, sobretot a nivell empresarial. Així mateix, també s'ha pogut conèixer l'existència de nous models i noves tipologies de mitjans; l'aparició de noves dimensions importants en el desenvolupament del fenomen, com ara la industrial i de mercat; o la minva de dimensions tradicionalment considerades en els estudis, com ara la social.

Malgrat tot, s'ha de matisar la importància i validesa de les aportacions esmentades i d'allò que ens permeten saber, ja que les característiques de la descripció de l'objecte d'estudi duta a terme en limita el coneixement. Així, la falta de continuïtat en la recerca, tant en el conjunt de la comunicació local com en cada mitjà concret, ha dificultat enormement l'estudi i el coneixement dels canvis que s'han donat en l'objecte. En aquest punt té especial rellevància la desacceleració de la recerca específica sobre comunicació local entre 1993 i 1999. Tots els indicis sembla que indiquen que en aquest període es van posar en funcionament processos de transformació que van convertir la comunicació local que es va estudiar als anys vuitanta en la comunicació local que a partir del 2000 torna a aixecar l'interès dels investigadors. Davant d'aquesta situació, la recerca s'ha hagut de limitar a constatar i indexar els canvis que hi ha hagut en l'objecte d'estudi un cop ja s'han donat, i solament ha pogut aportar interpretacions basades en indicis.

En conclusió, es pot afirmar que la recerca té ben identificades les dimensions que intervenen en el desenvolupament de la comunicació local; es té un coneixement notable sobre el naixement i primer desenvolupament

lupament del fenomen estudiat; i, a principis de 2000 es torna a generar coneixement sobre l'estat actual de l'objecte. Tot i això, les discontinuïtats en els estudis fan que es tingui una perspectiva històrica limitada de l'objecte d'estudi i els canvis que pateix.

Fonts consultades

- BARBEITO, Maria Luz; CRESPO, Esteban [en línia] (1998). «Políticas radiofónicas de comunicación local. El caso de Catalunya». A: *Revista Latina de Comunicación Social* [La Laguna (Tenerife)], núm. 5 (mayo). <<http://www.ull.es/publicaciones/latina/a/99radio.htm>> [Consulta: juny 2003]
- BERRIO, Jordi; SAPERAS, Enric (1983). *Una experiencia de comunicación local: Las radios municipales en Catalunya*. Barcelona: [s. n.] [Text mecanografiat]
- BONET, Montse (2001). *La transformació de la ràdio local a Catalunya: Perspectives de futur*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- BUSQUET, Joan (1982). «Necessitat i funcions del butlletí d'informació municipal». A: *Cens dels butlletins municipals de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, (Comunicació; 20), p. 14-22.
- CASTELLÓ ROVIRA, Joan (1979). «Las radios municipales y locales: síntesis de la ponència». *CEUMT* [Barcelona: Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials], núm. 18 (setembre), p. 54-57.
- CORBELLA, Joan M. (2002). Entrevista personal. Barcelona, 17 de juliol.
- COROMINAS, Maria (1997). «Estructura i polítiques de la comunicació». A: BERRIO, Jordi [ed.]. *Un segle de recerca en comunicació a Catalunya: Estudi crític dels principals àmbits d'investigació de la comunicació de massa*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, p. 99-150.
- COROMINAS, Maria; LLINÉS, Montserrat (1992). «La experiencia catalana de radiotelevisión local. Un importante fenómeno social y comunicativo». *Telos* [Madrid: Fundesco], núm. 30 (juny-agost), p. 125-130.
- COROMINAS, Maria; MORAGAS, Miquel de [ed.] (2000). *La comunicació local a Catalunya 2000*. Bellaterra: Institut de la Comunicació.
- [en línia] [ed.] (2003). *La comunicació local a Catalunya 2001-2002*. Bellaterra: Institut de la Comunicació. <http://www.portalcomunicacion.com/n_ocl/html_c/informe/pdf/info_cl2002_cat.pdf> [Consulta: maig 2003]
- COROMINAS, Maria; DíEZ, Mercè; BERGÉS, Laura (1998). *Llibre blanc de la radiodifusió municipal a Catalunya*. Bellaterra. [Text mecanografiat]

- (1999). «Vint anys de ràdios municipals». *Quaderns del CAC* [Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya], núm. 4 (abril), p. 52-57.
- COSTA, Pere-Oriol; PÉREZ TORNERO, José Manuel; MARTÍNEZ ABADÍA, José (1992). *Realitat i perspectives de la televisió local*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- ESTEVE, Antoni (1980). «Radios libres, pero municipales». *CEUMT* [Barcelona: Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials], núm. 25 i 26 (abril-maig), p. 46-51.
- (1982). «Emissores municipals: la ràdio que es pot tocar». *Anàlisi* [Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona], núm. 5 (maig), p. 121-128.
- FARRÉ, Xavier Francesc; ESCARTÍN, Josefina; CASADO, Adolf (1986). *Emissores municipals a Catalunya: Un fenomen de la comunicació local*. L'Hospitalet de Llobregat: Patronat Municipal de Comunicació de l'Hospitalet de Llobregat.
- GUILLAMET, Jaume (1983). *La premsa comarcal: Un model de periodisme popular*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (1987). «Què és la premsa comarcal?». A: DIPUTACIÓ DE BARCELONA. SERVEI DE CULTURA. *Cultura i comunicació a l'espai regional*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Cultura, p. 45-68.
- GUIMERA I ORTS, Josep Àngel (2001). «De mesocomunicació a mitjans de proximitat. Revisió dels conceptes bàsics en recerca sobre comunicació local a Catalunya (1984-2001)». A: LÓPEZ LITA, Rafael; FERNÁNDEZ BELTRAN, FRANCISCO; DURÁN MAÑES, Ángeles [ed.]. *La premsa local y la premsa gratuita*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Jaume I, p. 499-509.
- (2002). *Elements teòrics i metodològics per a l'anàlisi de l'estructura i les polítiques de comunicació local a Catalunya (1978-2001)*. Bellaterra: Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. [Treball de recerca del doctorat]
- HUERTAS CLAVERIA, Josep Maria (1981). «La premsa comarcal suma 44.378 exemplars "diaris"». *Arrel* [Barcelona: Diputació de Barcelona], núm. 1 (abril-juny), p. 22-31.
- (1982). «Cens de premsa local i comarcal no diària a Catalunya (1981)». *Anàlisi* [Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona], núm. 6, p. 79-90.
- JONES, Daniel E. (1998). «Investigación sobre comunicación en España: evolución y perspectivas». *Zer* [Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco], núm. 5 (novembre), p. 13-51.
- (2002). Entrevista personal. Bellaterra: 10 de juliol.

- MARTÍ, Josep Maria (1982). *Les ràdios comarcals a Catalunya*. Reus: IORTV.
- MORAGAS, Miquel de (1988). *Espais de comunicació: Experiències i perspectives a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- MORAGAS, Miquel de; COROMINAS, M. (1988). *Local communication in Catalonia (1975-1988). Media spaces and democratic participation*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- MORAGAS, Miquel de; DOMINGO, David; LÓPEZ, Bernat (2002). «Internet and Local Communications: First Experiences in Catalonia». A: JANKOWSKI, Nicholas W.; PRHEN, Ole [ed.]. *Community Media in the Information ages. Perspectives and Prospects*. Cresskill (Nova Jersey): Hampton Press, p. 293-316.
- MORAGAS, Miquel de; PRADO, Emili; MATEO, Rosario de (1983). «Appropriation des média et decentralitasion». *Le Butlletin de l'IDATE* [París: IDATE], núm. 13, p. 504-513.
- PRADO, Emili (1980). «El desenvolupament de les ràdios lliures a Espanya». *Anàlisi* [Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona], núm. 1 (abril).
- (1985a). «Televisión comunitaria en Catalunya». *Telos* [Madrid: Fundesco], núm. 2 (abril-juny), p. 53-58.
- (1985b). «Radios municipales: una experiencia de comunicación popular». *Alfoz* [Madrid: Centro de Investigación y Documentación Urbana y Rural], núm. 11, p. 25-30, monogràfic.
- PRADO, Emili; MORAGAS, Miquel de (1991). *Televisiones locales: Tipología y aportaciones de la experiencia catalana*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona.
- (2002). *Les televisions locals a Catalunya: De les experiències comunitàries a les estratègies de proximitat*. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya (Quaderns del CAC. Número extraordinari).
- RABADÁN, Josep Vicenç (2002). Entrevista personal. Bellaterra: 10 de juliol.
- (2000). *Criteris teòrics i metodològics per a l'estudi de la premsa pública municipal a Catalunya 1979-1999*. Bellaterra: Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació. [Treball de recerca del doctorat]
- UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA (1985). *Primeres Jornades sobre Meso-Comunicació a Catalunya*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.